

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां षष्ठमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

यदुभौ विमुच्यातिथ्यं गृहीयाद्यज्ञं विच्छिन्द्याद्यदुभावविमुच्य
यथानागतायातिथ्यं क्रियते तादृगेव तद्विमुक्तोऽन्योऽनृद्वान्भवत्यविमुक्त
ऽन्योऽथातिथ्यं गृह्णाति यज्ञस्य सन्तत्यै पत्यन्वारभते पत्नी हि
पारीणह्यस्येशे पत्नियैवानुमतं निर्वपति यद्वै पत्नी यज्ञस्य करोति
मिथुनं तदथो पत्निया एव (१)

एष यज्ञस्यान्वारम्भोऽनवच्छित्यै यावद्भिर्वै राजानुचरैरागच्छति
सर्वेभ्यो वै तेभ्य आतिथ्यं क्रियते छन्दांसि खलु वै सोमस्य
राज्ञोऽनुचराण्यग्नेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वेत्याह गायत्रिया एवैतेन
करोति सोमस्यातिथ्यमसि विष्णवे त्वेत्याह त्रिष्टुभं एवैतेन
करोत्यतिथेरातिथ्यमसि विष्णवे त्वेत्याह जगत्यै (२)

एवैतेन करोत्यग्नये त्वा रायस्पोषदात्रे विष्णवे त्वेत्याहानुष्टुभं
एवैतेन करोति श्येनाय त्वा सोमभृते विष्णवे त्वेत्याह गायत्रिया
एवैतेन करोति पञ्च कृत्वो गृह्णाति पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञो
यज्ञमेवाव रुन्धे ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मात्सत्याद्वायत्रिया उभयत
आतिथ्यस्य क्रियत इति यदेवादः सोममा (३)

अहरत्तस्माद्वायत्रिया उभयत आतिथ्यस्य क्रियते
पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदातिथ्यं नवकपालः

पुरोडाशो भवति तस्मान्नवधा शिरो विष्यूतन्नवकपालः पुरोडाशो
भवति ते त्रयस्त्रिकपालास्त्रिवृता स्तोमैर्न सम्मितास्तेजस्त्रिवृत्तेज
एव यज्ञस्य शीर्षं दधाति नवकपालः पुरोडाशो भवति ते
त्रयस्त्रिकपालास्त्रिवृता प्राणेन सम्मितास्त्रिवृद्वै (४)

प्राणस्त्रिवृतमेव प्राणमभिपूर्वं यज्ञस्य शीर्षं दधाति
प्रजापतेर्वा एतानि पक्ष्माणि यदश्ववाला ऐक्ष्वी तिरश्ची
यदाश्ववालः प्रस्तरो भवत्यैक्ष्वी तिरश्ची प्रजापतेरेव तच्चक्षुः
सम्भरति देवा वै या आहुतीरजुहवुस्ता असुरा निष्कावमादन्ते
देवाः कार्ष्ण्यमपश्यन्कर्मण्यो वै कर्मनेन कुर्वीतेति ते
कार्ष्ण्यमयान्परिधीन् (५)

अकुर्वत तैर्वै ते रक्षाःस्यपाघ्नत यत्कार्ष्ण्यमयाः परिधयो
भवन्ति रक्षसामपहत्यै सःस्पर्शयति रक्षसामनन्ववचाराय
न पुरस्तात्परि दधात्यादित्यो ह्येवोद्यन्पुरस्ताद्रक्षाःस्यपहन्त्यूर्ध्वं
समिधावा दधात्युपरिष्ठादेव रक्षाःस्यपहन्ति यजुषान्यां तूष्णीमन्यां
मिथुनत्वाय द्वे आ दधाति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मवादिनो
वदन्ति (६)

अग्निश्च वा एतौ सोमश्च कथा सोमायातिथ्यं क्रियते नाग्नय
इति यद्ग्रावग्निं मथित्वा प्रहरति तेनैवाग्नयं आतिथ्यं क्रियते-
ऽथो खल्वाहुरग्निः सर्वा देवता इति यद्धविरासाद्याग्निं मन्थति

हव्यायैवासन्नायु सर्वा देवता जनयति॥ (७)

प्रिया एव जगत्या आ त्रिवृद्धे परिधीन् वन्दन्त्येकचत्वारिंशच्च॥ [१]

देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा मिथो विप्रिया आसन्तेऽ
३ न्योन्यस्मै ज्यैष्ठ्यायातिष्ठमानाः पञ्चधा व्यक्रामन्नग्निर्वसुभिः
सोमो रुद्रैरिन्द्रो मरुद्भिर्वरुण आदित्यैर्बृहस्पतिर्विश्वैर्देवैस्ते-
ऽमन्यन्तासुरेभ्यो वा इदं भ्रातृव्येभ्यो रध्यामो यन्मिथो विप्रियाः
स्मो या न इमाः प्रियास्तनुवस्ताः समवदामहे ताभ्यः स
निर्ऋच्छाद्यः (८)

नः प्रथमोऽ ३ न्योन्यस्मै द्रुह्यादिति तस्माद्यः सतानूनत्रिणाम्प्रथमं
द्रुह्यति स आर्तिमार्च्छति यत्तानूनत्र २ समवद्यति भ्रातृव्याभिभूत्यै
भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति पञ्च कृत्वोऽव द्यति पञ्चधा
हि ते तथ्समवाद्यन्ताथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञो यज्ञमेवाव
रुन्ध आपतये त्वा गृह्णामीत्याह प्राणो वै (९)

आपतिः प्राणमेव प्रीणाति परिपतय इत्याहु मनो
वै परिपतिर्मन एव प्रीणाति तनूनत्र इत्याह तनुवो हि
ते ताः समवाद्यन्त शाकुरायेत्याहु शक्त्यै हि ते ताः
समवाद्यन्त शक्मन्नोजिष्ठायेत्याहौजिष्ठ २ हि ते तदात्मनः
समवाद्यन्तानाधृष्टमस्यनाधृष्यमित्याहानाधृष्ट ३ ह्येतदनाधृष्य
देवानामोजः (१०)

इत्याहु देवाना २ ह्येतदोजोऽभिशस्तिपा अनभिशस्तेन्यमित्याह

ह्येतद॑न॒भि॒शस्ते॒न्यम॑नु॒ मे दी॒क्षां दी॒क्षाप॑ति॒र्मन्य॑ता॒मित्या॑ह
 यथा॑य॒जुरे॒वैतद् घृ॑तं वै दे॒वा वज्रं॑ कृ॒त्वा सोम॑म॒घ्नन्ति॑क॒र्मिव॑ खलु
 वा अ॒स्यैतच्च॑रन्ति॒ यत्तानू॑न॒प्रेण॑ प्र॒चर॑न्त्य॒शुरशु॑स्ते दे॒व सो॒मा
 प्या॑यता॒मित्या॑ह॒ यत् (११)

ए॒वास्या॑पु॒वाय॑ते॒ यन्मी॑यते॒ तदे॒वास्यै॑तेना॒ प्या॑य॒यत्या॑
 तुभ्य॑मिन्द्रः॒ प्या॑यता॒मा त्वमिन्द्रा॑य॒ प्या॑य॒स्वेत्या॑होभा॒वेवेन्द्रं॑ च॒ सोमं॑
 चा॒ प्या॑य॒यत्या॑ प्या॒यय॑ स॒खीन्त्स॒न्या मे॒धये॑त्या॒हृत्वि॑जो॒ वा अ॒स्य
 स॒खाय॑स्ता॒नेवा॑ प्या॒यय॑ति॒ स्वस्ति॑ ते॒ देव॑ सोम॒ सुत्या॑म॒शीय॑ (१२)

इत्या॑हाऽऽशिष॑मे॒वैता॑मा शा॒स्ते प्र॒ वा ए॒तेऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वन्ते॒
 ये सोम॑मा॒प्याय॑न्त्यन्तरि॒क्षदे॒वत्यो॑ हि सोम॒ आप्या॑यित॒ एष्टा॑
 रायः॒ प्रेषे॑ भ॒गाये॑त्या॒ह द्यावा॑पृ॒थिवी॑भ्या॒मेव॑ न॒मस्कृ॑त्या॒स्मिँल्लो॑के
 प्रति॑ तिष्ठन्ति॒ देवा॑सुराः॒ संय॑त्ता आ॒सन्ते॒ देवा॑ बिभ्य॑तो-
 ऽग्नि॑म्प्रावि॒शन्त॑स्मा॒दाहुर॑ग्निः सर्वा॑ दे॒वता॑ इति॒ ते (१३)

अ॒ग्निमे॒व वरू॑थं कृ॒त्वासुरा॑न॒भ्य॑भवन्न॒ग्निमि॑व॒ खलु॑ वा ए॒ष प्र
 वि॒शति॑ योऽवा॒न्तर॑दी॒क्षामु॑पैति॒ भ्रातृ॑व्याभिभू॒त्यै भव॑त्या॒त्मना॑ परा॒स्य
 भ्रातृ॑व्यो भवत्या॒त्मानं॑मे॒व दी॒क्षया॑ पाति॒ प्रजा॑म॒वान्तर॑दी॒क्षया॑
 सन्तरा॑ मे॒खला॑ संमा॒यच्छ॑ते प्रजा॒ ह्या॒त्मनो॑ऽन्तर॑तरा॒ तप्त॑व्र॒तो
 भव॑ति॒ मद॑न्तीभि॒र्मार्ज॑यते॒ निर्ह्य॑ग्निः शी॒तेन॑ वा॒यति॑ समि॒द्धौ या
 ते अ॒ग्ने रुद्रि॑या त॒नूरि॑त्या॒ह स्वयै॑वेन॒द्देव॑तया॒ व्रत॑यति॒ सयो॑नि॒त्वाय॑

शान्त्यै॥ (१४)

यो वा ओजं आहु यदंशीयेति तैऽग्न एकादश च॥ [२]

तेषामसुराणान्तिस्रः पुरं आसन्नयस्मय्यवमाऽथ रज्जताऽथ
हरिणी ता देवा जेतुन्नाशंकुवन्ता उपसदेवाजिगीषन्तस्मादाहुर्यश्चैवं
वेद यश्च नोपसदा वै महापुरं जयन्तीति त इषुः
समंस्कुर्वताग्निमनीकः सोमः शल्यं विष्णुन्तेजन्तेऽब्रुवन्क
इमामसिष्यतीति (१५)

रुद्र इत्यब्रुवन्नृद्रो वै क्रूरः सोऽस्यत्विति सोऽब्रवीद्वरं वृणा
अहमेव पशूनामधिपतिरसानीति तस्माद्रुद्रः पशूनामधिपतिस्ताः
रुद्रोऽवांसृजत्स तिस्रः पुरो भित्त्वैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदत्
यदुपसदं उपसद्यन्ते भ्रातृव्यपराणुत्यै नान्यामाहुतिं पुरस्ताञ्जुहुयाद्यदन्
पुरस्ताञ्जुहुयात् (१६)

अन्यन्मुखं कुर्यात्सुवेणाधारमा धारयति यज्ञस्य प्रज्ञात्यै
पराङ्तिक्रम्य जुहोति परांच एवैभ्यो लोकेभ्यो यजमानो
भ्रातृव्यान्प्र णुदते पुनरत्याक्रम्योपसदं जुहोति प्रणुद्यैवैभ्यो
लोकेभ्यो भ्रातृव्याञ्जित्वा भ्रातृव्यलोकमभ्यारोहति देवा वै याः
प्रातरुपसदं उपासीदन्नहस्ताभिरसुरान्प्राणुदन्त याः सायं रात्रियै
ताभिर्यत्सायम्प्रातरुपसदः (१७)

उपसद्यन्तेऽहोरात्राभ्यामेव तद्यजमानो भ्रातृव्यान्प्र णुदते याः

प्रातर्याज्याः स्युस्ताः सायं पुरोनुवाक्याः कुर्यादयातयामत्वाय
 तिस्र उ॒पसद॑ उ॒पैति॑ त्रय॑ इ॒मे लो॒का इ॒माने॒व लो॒कान्प्री॑णाति॒
 षट्थ्सम्प॑द्यन्ते षड्वा ऋ॒तव॑ ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति॒ द्वाद॑शा॒हीने॒ सोम॑
 उ॒पैति॑ द्वाद॑श॒ मासाः॑ संव॑त्सरः संव॑त्स॒रमे॒व प्री॑णाति॒ चतु॑र्विंशतिः
 सम् (१८)

प॒द्यन्ते॒ चतु॑र्विंशतिर॒र्धमा॒सा अ॒र्धमा॒साने॒व प्री॑णा॒त्यारा॑ग्रामवान्त॒
 का॒मये॑तास्मिन्मे॑ लो॒केऽर्धु॑क॒ऽ स्या॒दित्ये॒कम॒ग्रेऽथे॒ द्वाव॑थ॒ त्रीन॑थ॒
 च॒तुर॑ ए॒षा वा आ॒रा॑ग्रावान्तरदीक्षास्मिन्ने॒वासमै॑ लो॒केऽर्धु॑कम्भवति
 प॒रोव॑रीयसीमवान्तरदीक्षामुपे॒याद्यः॑ का॒मये॑तामुष्मिन्मे॑ लो॒के-
 ऽर्धु॑क॒ऽ स्या॒दिति॑ च॒तुरोऽग्रे॑ऽथ॒ त्रीन॑थ॒ द्वाव॑थैकमेषा॒ वै
 प॒रोव॑रीयस्यवान्तरदीक्षामुष्मिन्ने॒वासमै॑ लो॒केऽर्धु॑कम्भवति॥ (१९)

अ॒सिष्य॑तीति॒ जुहु॒यात्सा॒यम्प्रा॑तरु॒पसद॑श्चतुर्विंशतिः स॒ञ्चतुरोऽग्रे॑ षोड॑श च॥ [३]

सु॒व॒र्गं वा ए॒ते लो॒कं य॑न्ति॒ य उ॒पसद॑ उप॒यन्ति॑ तेषां॒ य उ॒न्नय॑न्ते
 ही॒यन्त॑ ए॒व स नो॑द॒नेषी॑ति॒ सू॒त्रीय॑मिव॒ यो वै स्वार्थे॑ता॒ यता॑ऽ श्रान्तो
 ही॒यन्त॑ उ॒त स नि॒ष्ठ्याय॑ स॒ह व॑सति॒ तस्मा॑त्स॒कृदु॒न्नीय॑ नाप॒रमु॒न्नये॑त
 द॒ध्नोन्न॑येतैतद्वै प॒शूना॑ रूप॑ रूपेणै॒व प॒शून॑व॒ रुन्धे॑ (२०)

य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त॒ विष्णू॑ रूपं कृ॒त्वा स पृ॑थि॒वीम्प्रा॑वि॒श॒त्तं
 दे॒वा ह॒स्ता॑न्त्स॒रभ्यै॑च्छ॒न्तमिन्द्र॑ उ॒पर्यु॑पर्यत्य॒क्राम॑त्सो॒ऽब्रवी॑त्को
 मा॒यमु॑पर्यु॒पर्यत्य॑क्रमी॒दित्य॑हं दु॒र्गे ह॑न्तेत्यथ॒ कस्त्व॑मित्य॒हं

दुर्गादाहर्तेति सोऽब्रवीद्दुर्गे वै हन्तावोचथा वराहोऽयं
वाममोषः (२१)

सप्तानां गिरीणाम्पुरस्ताद्वित्तं वेद्यमसुराणाम्बिभर्ति तं जहि
यदि दुर्गे हन्तासीति स दर्भपुञ्जीलमुद्धृत्य सप्त गिरीभित्त्वा
तमहन्त्यसोऽब्रवीद्दुर्गाद्वा आहर्तावोचथा एतमा हरेति तमेभ्यो
यज्ञ एव यज्ञमाहरद्यत्तद्वित्तं वेद्यमसुराणामविन्दन्त तदेकं वेद्यै
वेदित्वमसुराणाम् (२२)

वा इयमग्र आसीद्यावदासीनः परापश्यति तावद्देवानान्ते देवा
अब्रुवन्नस्त्वेव नोऽस्यामपीति कियद्वो दास्याम इति यावदियं
सलावृकी त्रिः परिक्रामति तावन्नो दत्तेति स इन्द्रः सलावृकी
रूपं कृत्वेमां त्रिः सर्वतः पर्यक्रामत्तदिमामविन्दन्त यदिमामविन्दन्त
तद्वेद्यै वेदित्वम् (२३)

सा वा इयं सर्वैव वेदिरियति शक्ष्यामीति त्वा अवमाय
यजन्ते त्रिंशत्पदानि पश्चात्तिरश्ची भवति षट्त्रिंशत्प्राची
चतुर्विंशतिः पुरस्तात्तिरश्ची दशदश सम्पद्यन्ते दशाक्षरा
विराडन्न विराड्विराजैवान्नाद्यमव रुन्ध उद्धन्ति यदेवास्या अमेध्यं
तदपं हन्त्युद्धन्ति तस्मादोषधयः परा भवन्ति बर्हिः स्तृणाति
तस्मादोषधयः पुनरा भवन्त्युत्तरं बर्हिष उत्तरबर्हिः स्तृणाति
प्रजा वै बर्हिर्यजमान उत्तरबर्हिर्यजमानमेवायजमानादुत्तरं
करोति तस्माद्यजमानोऽयंजमानादुत्तरः॥ (२४)

रुन्धे वाममोषो वेदित्वमसुराणां वेदित्वं भवन्ति पञ्चविंशतिश्च॥ [४]

यद्वा अनीशानो भारमादत्ते वि वै स लिंशते यद्वादश
साहस्योपसदः स्युस्तिस्त्रोऽहीनस्य यज्ञस्य विलोम क्रियेत तिस्र
एव साहस्योपसदो द्वादशाहीनस्य यज्ञस्य सवीर्यत्वायाथो सलोम
क्रियते वृथ्सस्यैकः स्तनो भागी हि सोऽथैकः स्तनं व्रतमुपैत्यथ
द्वावथ त्रीनथ चतुर एतद्वै (२५)

क्षुरपवि नाम व्रतं येन प्र जातान्भ्रातृव्यानुदते
प्रति जनिष्यमाणानथो कनीयसैव भूय उपैति चतुरोऽग्रे
स्तनान्ब्रतमुपैत्यथ त्रीनथ द्वावथैकमेतद्वै सुजघनं नाम व्रतं
तपस्यः सुवर्ग्यमथो प्रैव जायते प्रजयां पशुभिर्यवागू राजन्यस्य
व्रतं क्रूरेव वै यवागूः क्रूर इव (२६)

राजन्यो वज्रस्य रूपः समृद्ध्या आमिक्षा वैश्यस्य पाकयज्ञस्य
रूपं पुष्ट्यै पयो ब्राह्मणस्य तेजो वै ब्राह्मणस्तेजः पयस्तेजसैव तेजः
पय आत्मन्धत्तेऽथो पयसा वै गर्भा वर्धन्ते गर्भ इव खलु वा एष
यद्दीक्षितो यदस्य पयो व्रतम्भवत्यात्मानमेव तद्वर्धयति त्रिव्रतो वै
मनुरासीद्विव्रता असुरा एकव्रताः (२७)

देवाः प्रातर्मध्यन्दिने सायं तन्मनोर्व्रतमासीत्पाकयज्ञस्य
रूपं पुष्ट्यै प्रातश्च सायं चासुराणां निर्मध्यं क्षुधो रूपं
ततस्ते पराभवन्मध्यन्दिने मध्यरात्रे देवानां ततस्तेऽभवन्सुवर्गं
लोकमायन् यदस्य मध्यन्दिने मध्यरात्रे व्रतम्भवति मध्यतो

वा अत्रेन भुञ्जते मध्यत एव तदूर्जं धत्ते भ्रातृव्याभिभूत्यै
भवत्यात्मना (२८)

पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति गर्भो वा एष यद्दीक्षितो
योनिर्दीक्षितविमितं यद्दीक्षितो दीक्षितविमितात्प्रवसेद्यथा योनेर्गर्भः
स्कन्दति तादृगेव तन्न प्रवस्तव्यमात्मनो गोपीथायैष वै
व्याघ्रः कुलगोपो यदग्निस्तस्माद्यद्दीक्षितः प्रवसेत्स एनमीश्वरो-
ऽनूत्थाय हन्तोर्न प्रवस्तव्यमात्मनो गुप्त्यै दक्षिणतः शय एतद्वै
यजमानस्यायतनं स्व एवायतने शयेऽग्निमभ्यावृत्य शये देवता
एव यज्ञमभ्यावृत्य शये॥ (२९)

एतद्वै कूर इवैकव्रता आत्मना यजमानस्य त्रयोदश च॥ [५]

पुरोहविषि देवयजने याजयेद्यं कामयेतोपैनमुत्तरो
यज्ञो नमेदभि सुवर्गं लोकं जयेदित्येतद्वै पुरोहविर्देवयजनं
यस्य होता प्रातरनुवाकमनुब्रुवन्नग्निमप आदित्यमभि
विपश्यत्युपैनमुत्तरो यज्ञो नमत्यभि सुवर्गं लोकं जयत्याप्ते
देवयजने याजयेद्भ्रातृव्यवन्तम्पन्थां वाधिस्पर्शयेत्कर्तं वा
यावन्नानसे यातवै (३०)

न रथायैतद्वा आप्तं देवयजनमाप्नोत्येव भ्रातृव्यं
नैनम्भ्रातृव्यं आप्नोत्येकोन्नते देवयजने याजयेत्पशुकाममेकोन्नताद्वै
देवयजनादङ्गिरसः पशूनसृजन्तान्तरा सदोहविर्धाने उन्नतं
स्यादेतद्वा एकोन्नतं देवयजनम्पशुमानेव भवति त्र्युन्नते

देवयजने याजयेत्सुवर्गकामञ्च्युन्नताद्वै देवयजनादङ्गिरसः सुवर्गं
लोकमायन्नन्तराहवनीयं च हविर्धानं च (३१)

उन्नतः स्यादन्तरा हविर्धानं च सदश्चान्तरा सदश्च
गार्हपत्यं चैतद्वै च्युन्नतं देवयजनं सुवर्गमेव लोकमेति
प्रतिष्ठिते देवयजने याजयेत्प्रतिष्ठाकाममेतद्वै प्रतिष्ठितं देवयजनं
यत्सर्वतः समम्प्रत्येव तिष्ठति यत्रान्याअन्या ओषधयो व्यतिषक्ताः
स्युस्तद्याजयेत्पशुकाममेतद्वै पशूनां रूपं रूपेणैवास्मै
पशून् (३२)

अव रुन्धे पशुमानेव भवति निर्ऋतिगृहीते देवयजने
याजयेद्यं कामयेत् निर्ऋत्यास्य यज्ञं ग्राहयेयमित्येतद्वै
निर्ऋतिगृहीतं देवयजनं यत्सदृश्यै सत्या ऋक्षन्निर्ऋत्यैवास्य
यज्ञं ग्राहयति व्यावृत्ते देवयजने याजयेद्वावृत्कामं यम्पात्रे वा
तल्पे वा मीमांसेरन्प्राचीनमाहवनीयात्प्रवणः स्यात्प्राचीनं
गार्हपत्यादेतद्वै व्यावृत्तं देवयजनं वि पाप्मना भ्रातृव्येणा वर्तते
नैनम्पात्रे न तल्पे मीमांसन्ते कार्यं देवयजने याजयेद्भूतिकामं
कार्यो वै पुरुषो भवत्येव॥ (३३)

यातवै हविर्धानंश्च पशून्याप्मनाऽष्टादश च॥ [६]

तेभ्य उत्तरवेदिः सिंही रूपं कृत्वोभयानन्तरापक्रम्यातिष्ठते
देवा अमन्यन्त यतरान् वा इयमुपावर्त्स्यति त इदं भविष्यन्तीति

तामुपा॑मन्त्रयन्त॒ साब्र॑वी॒द्वरं॑ वृणै॒ सर्वा॑न्मया॒ कामा॑न्व्य॒श्जव॑थ॒ पूर्वा॑
तु मा॒ऽग्नेराहु॑तिर॒श्जव॑ता॒ इति॑ तस्मा॑दुत्तरवेदिम्पूर्वाम॒ग्नेर्व्याघा॑रयन्ति
वारे॑वृ॒तः॒ ह्यस्यै॑ शम्य॒या परि॑ मिमी॒ते (३४)

मात्रै॒वास्यै॒ साऽथो॑ यु॒क्तेनै॒व यु॒क्तम॑व॒ रुन्धे॑ वि॒त्ताय॑नी
मे॒ऽसीत्या॑ह॒ वि॒त्ता ह्ये॒ना॒नाव॑त्ति॒त्ताय॑नी॒ मे॒ऽसीत्या॑ह॒ ति॒क्तान्
ह्ये॒ना॒नाव॑दव॒तान्मा॑ नाथि॒तमि॒त्याह॑ नाथि॒तान् ह्ये॒ना॒नाव॑दव॒तान्मा॑
व्यथि॒तमि॒त्याह॑ व्यथि॒तान् ह्ये॒ना॒नाव॑द्विदे॒रग्नि॑र्नभो॒ नाम॑ (३५)

अ॒ग्ने अ॒ङ्गिर॑ इति॒ त्रि॒रह॑रति॒ य ए॒वैषु॑ लो॒केष्व॒ग्नय॑स्ताने॒वाव॑
रुन्धे॑ तू॒ष्णीं च॑तु॒र्थः॒ ह॒रत्य॑नि॒रुक्त॑मे॒वाव॑ रुन्धे॑ सि॒ः॒हीर॑सि
महि॒षीर॑सीत्या॑ह॒ सि॒ः॒हीर॑ह्येषा॒ रूपं॑ कृ॒त्वोभ॑या॒नन्तरा॑प॒क्रम्या॑ति॒ष्ठदु॒रु
प्र॒थस्वो॑रु॒ ते य॒ज्ञप॑तिः प्रथता॒मि॒त्याह॑ यज॑मानमे॒व प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑
प्रथ॑यति ध्रु॒वा (३६)

असी॑ति स॒ ह॑न्ति धृ॒त्यै दे॒वेभ्यः॑ शु॒न्धस्व॑ दे॒वेभ्यः॑
शु॒म्भस्वे॒त्यव॑ चो॒क्षति॑ प्र च॑ किरति॒ शु॒द्ध्या इन्द्र॑घोषस्त्वा॒ वसु॑भिः
पु॒रस्ता॑त्पा॒त्वित्या॑ह॒ दिग्भ्य॑ ए॒वेना॑ प्रो॒क्षति॑ दे॒वाः॒श्चेदु॑त्तरवेदि॒रुपा॑व॒वर्ती॑ह
वि ज॑यामहा॒ इत्य॑सु॒रा व॒ज्रमु॑द्यत्य॒ दे॒वान॒भ्याय॑न्त॒ तानि॑न्द्रघो॒षो
वसु॑भिः पु॒रस्ता॑दप॒ (३७)

अ॒नु॒द॒त॒ मनो॑जवाः पि॒तृभि॑र्दक्षिण॒तः प्र॑चे॒ता रु॒द्रैः
प॒श्चाद्वि॑श्वक॑र्मादि॒त्यैरु॑त्तर॒तो यदे॒वमु॑त्तरवेदिं प्रो॒क्षति॑ दिग्भ्य

यज॑मानाय॒ स्वाहे॑ति॒ ते दे॒वता॑ आ॒शिष॒ उपा॑य॒न्पञ्च॑ कृ॒त्वो
व्याघा॑रयति॒ पञ्चा॑क्षरा॒ पङ्क्तिः॑ पा॒ङ्क्तो य॒ज्ञो य॒ज्ञमे॒वाव॑ रु॒न्धेऽक्ष॑णया॒
व्याघा॑रयति॒ तस्मा॑दक्ष॒णया॒ प॒शवोऽङ्गा॑नि॒ प्र ह॑रन्ति॒ प्रति॑ष्ठित्यै

भूतेभ्यस्त्वेति सुचमुद्रुह्णाति य एव देवा भूतास्तेषान्तद्वांगधेयन्तानेव तेन प्रीणाति पौतुद्रवान्परिधीन्परि दधात्येषाम् (४१)

लोकानां विधृत्या अग्नेस्त्रयो ज्यायांसो भ्रातर आसन्ते देवेभ्यो हव्यं वहन्तः प्रामीयन्त सौऽग्निरिबिभेदित्थं वाव स्य आर्तिमारिष्यतीति स निलायत स यां वनस्पतिष्ववसत्ताम्पूतुद्रौ यामोषधीषु तां सुगन्धितेजने यां पशुषु ताम्पेत्वस्यान्तरा शृङ्गे तं देवताः प्रैषमैच्छन्तमन्वविन्दन्तमब्रुवन् (४२)

उप न आ वर्तस्व हव्यं नो वहेति सौऽब्रवीद्वरं वृणै यदेव गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि स्कन्दात्तन्मे भ्रातृणां भागधेयमसदिति तस्माद्यद् गृहीतस्याहुतस्य बहिःपरिधि स्कन्दति तेषान्तद्वांगधेयं तानेव तेन प्रीणाति सौऽमन्यतास्थन्वन्तो मे पूर्वे भ्रातरः प्रामेषतास्थानि शातया इति स यानि (४३)

अस्थान्यशातयत तत्पूतुद्वभवद्यन्मांसमुपमृतं तद्गुल्गुलु यदेतान्त्सम्भारान्त्सम्भरत्यग्निमेव तत्सम्भरत्यग्नेः पुरीषमसीत्याहाग्नेर्यत्सम्भारा अथो खल्वाहुरेते वावैनं ते भ्रातरः परि शेरे यत्पौतुद्रवाः परिधय इति॥ (४४)

वित्वा देवयत एषामब्रुवन् यानि चतुश्चत्वारिंशच्च॥ [८]

बुद्धमव स्यति वरुणपाशादेवैनं मुञ्चति प्र णेनेक्ति मेध्ये एवैनं करोति सावित्रियर्चा हुत्वा हविर्धाने प्र वर्तयति सवितृप्रसूत

ए॒वैने॒ प्र वर्त॑यति॒ वरु॑णो॒ वा ए॒ष दु॒र्वागु॑भ॒यतो॑ ब॒द्धो यदक्षः॑ स
यदु॒त्सर्जे॑द्यज॒मानस्य॑ गृ॒हान॒भ्युत्स॑र्जे॒त्सुवाग्दे॒व दुर्या॑ः॒ आ व॒देत्या॑ह
गृ॒हा वै दुर्याः॑ शान्त्यै॒ पत्नी॑ (४५)

उपा॑नक्ति॒ पत्नी॒ हि सर्व॑स्य मि॒त्रं मि॒त्रत्वाय॑ यद्वै पत्नीं
य॒ज्ञस्य॑ क॒रोति॑ मिथु॒नं तदथो॑ पत्न्या॒ ए॒वैष य॒ज्ञस्या॑न्वार॒म्भो-
ऽन॑वच्छि॒त्यै वर्त्मना॑ वा अ॒न्वित्य॑ य॒ज्ञः रक्षा॑सि जिघा॑सन्ति
वैष्ण॒वीभ्या॑मृ॒ग्भ्यां वर्त्मनो॑र्जुहोति य॒ज्ञो वै विष्णु॑र्य॒ज्ञादे॒व रक्षा॑स्यपं
हन्ति॒ यदध्व॑र्युर॒नग्ना॑वाहु॒तिञ्जु॒हुयाद॒न्योऽध्व॑र्युः स्या॒द्रक्षा॑सि य॒ज्ञः
ह॑न्युः (४६)

हिर॑ण्यमुपा॒स्य जु॒होत्यग्नि॑वत्ये॒व जु॒होति॒ नान्यो॑ऽध्व॒र्युर्भव॑ति
न य॒ज्ञः रक्षा॑सि घ्नन्ति॒ प्राची॒ प्रेत॑मध्व॒रं क॒ल्पय॑न्ती॒ इत्या॑ह
सुव॒र्गमे॒वैनै॒ लोकं॑ ग॒मय॑त्यत्र॒ रमे॑थां॒ वर्ष्म॑न्पृथि॒व्या इत्या॑ह॒ वर्ष्म॑
ह्यैतत्पृ॑थि॒व्या यद्वै॒वय॑ज॒नः शिरो॑ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑ यद्ध॑वि॒धानं॑न्दि॒वो
वा॑ विष्णवु॒त वा॑ पृथि॒व्याः (४७)

इत्या॒शीर्ष॑दय॒र्चा दक्षि॑णस्य हवि॒र्धान॑स्य मे॒थीं नि ह॑न्ति
शी॒र्षत॑ ए॒व य॒ज्ञस्य॑ यज॒मान आ॒शिषो॑ऽव॒ रुन्धे॑ द॒ण्डो वा
औ॒पर॑स्तृतीय॑स्य हवि॒र्धान॑स्य वषट्कारेणाक्ष॑मच्छि॒नद्य॑त्तृतीयं
छ॒दिर्ह॑वि॒र्धान॑योरुदाह्रियते॒ तृतीय॑स्य हवि॒र्धान॑स्याव॒रुद्धौ॑ शिरो॒ वा
ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑ यद्ध॑वि॒धानं॑ विष्णो॑ र॒राट॑मसि॒ विष्णोः॑ पृ॒ष्ठम॑सीत्या॒ह

तस्मादेतावद्धा शिरो विष्यूतं विष्णोः स्यूरसि विष्णोर्ध्रुवमसीत्याह
वैष्णवः हि देवतया हविर्धानं यमप्रथमं ग्रन्थिं ग्रन्थीयाद्यत्तं न
विस्त्रः सयेदमेहेनाध्वर्युः प्र मीयेत तस्मात्स विस्त्रस्यः॥ (४८)

पत्नीं हन्युर्वा पृथिव्या विष्यूतं विष्णोः पद्विंशतिश्च॥ [९]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्यग्निमा दत्ते प्रसूत्या
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याहाश्विनौ हि देवानामध्वर्यू आस्तां पूष्णो
हस्ताभ्यामित्याह यत्यै वज्रं इव वा एषा यदग्निरग्निरसि
नारिरसीत्याह शान्त्यै काण्डेकाण्डे वै क्रियमाणे यज्ञः रक्षांसि
जिघांसन्ति परिलिखितः रक्षः परिलिखिता अरातय इत्याह
रक्षसामपहत्यै (४९)

इदमहः रक्षसो ग्रीवा अपि कृन्तामि योऽस्मान्द्वेष्टि यं
च वयं द्विष्म इत्याह द्वौ वाव पुरुषौ यं चैव द्वेष्टि यश्चैनं
द्वेष्टि तयोरेवानन्तरायं ग्रीवाः कृन्तति दिवे त्वान्तरिक्षाय त्वा
पृथिव्यै त्वेत्याहैभ्य एवैनौल्लोकेभ्यः प्रोक्षति परस्ताद्वर्चां प्रोक्षति
तस्मात् (५०)

परस्ताद्वर्चां मनुष्या ऊर्जमुप जीवन्ति क्रूरमिव वा
एतत्करोति यत्खनन्त्यपोऽव नयति शान्त्यै यवमतीरव नयत्यूर्ग्वै
यव ऊर्गुदुम्बर ऊर्जैर्वोर्जः समर्थयति यजमानेन सम्मितौदुम्बरी
भवति यावानेव यजमानस्तावतीमेवास्मिन्नूर्जं दधाति पितृणां

सद॑नम॒सीति॑ ब॒रु॒हिर॑व॒ स्तृ॒णाति॑ पितृदे॒वत्य॑म् (५१)

ह्येत॑द्यन्नि॒खातं॑ यद्व॒रु॒हिर॑न॒वस्ती॑र्य॒ मि॒नु॒यात्पि॑तृदे॒वत्या॑
नि॒खा॒ता स्या॑द्व॒रु॒हिर॑व॒स्ती॒र्य मि॒नो॒त्यस्या॑मे॒वैना॑ मि॒नो॒त्यथो॑
स्वा॒रु॒हमे॒वैना॑ङ्क॒रोत्यु॑दिवः॑ स्त॒भाना॑न्तरि॒क्षं पृ॒णेत्या॑हैषां लो॒कानां॑
विधृ॑त्यै द्युता॒नस्त्वा॑ मा॒रुतो॑ मि॒नो॒त्वित्या॑ह द्युता॒नो ह॑ स्म॒ वै
मा॒रुतो॑ दे॒वाना॑मौदु॒म्बरीं॑ मि॒नोति॑ तेनै॒व (५२)

ए॒नां मि॒नोति॑ ब्र॒ह्म॒वनि॑ त्वा क्षत्र॒वनि॑मित्या॑ह यथा॒यजु॑रे॒वैतद्
घृ॒तेन॑ द्यावापृथि॒वी आ पृ॑णेत्या॒मित्यौदु॑म्ब॒र्या जु॒होति॑ द्यावापृथि॒वी
ए॒व र॒से॒नान॑त्तद्या॒न्तम॒न्वव॑स्त्रावयत्या॒न्तमे॒व यज॑मानं॒ तेज॑सा॒
ऽन॑त्तयै॒न्द्रम॒सीति॑ छु॒दि॒रधि॑ नि द॒धात्यै॒न्द्र॑ हि दे॒वत॑या॒ सदो॑
वि॒श्वज॑नस्य॒ छा॒येत्या॑ह वि॒श्वज॑नस्य॒ ह्येषा॑ छा॒या यथ्स॑दो॒
न॒व॑छ॒दि (५३)

तेज॑स्कामस्य मि॒नु॒यात्त्रि॒वृता॑ स्तोमे॒न स॒मि॒त॒न्तेज॑स्त्रि॒वृत्ते॑ज॒स्यैव॑
भ॒व॒त्येका॑दशछ॒दीन्द्रि॒यका॑म॒स्यैका॑दश॒क्षरा॑ त्रि॒ष्टु॒गिन्द्रि॒यं
त्रि॒ष्टु॒गिन्द्रि॒याव्यै॒व भ॑वति॒ पञ्च॑दशछ॒दि भ्रातृ॑व्यवतः॒ पञ्च॑द॒शो
वज्रो॑ भ्रातृ॒व्याभि॑भूत्यै सप्तद॑शछ॒दि प्र॒जाका॑मस्य सप्तद॑शः प्र॒जा॒
प॑तिः प्र॒जाप॑ते॒रास्या॑ एक॑वि॒ंशति॑छ॒दि प्र॒ति॒ष्ठाका॑मस्यैकवि॒ंशः
स्तो॒मा॒नां प्र॒ति॒ष्ठा प्र॒ति॒ष्ठित्या॑ उ॒दरं॑ वै स॒द ऊ॒र्गुदु॑म्बरो॒ मध्य॑त
औदु॑म्बरीं मि॒नोति॑ मध्य॒त ए॒व प्र॒जाना॑मूर्जं॒ दधा॑ति॒ तस्मा॑त् (५४)

मध्यत ऊर्जा भुञ्जते यजमानलोके वै दक्षिणानि
छुदीर्षिं भ्रातृव्यलोक उत्तराणि दक्षिणान्युत्तराणि करोति
यजमानमेवायं यजमानादुत्तरं करोति तस्माद्यजमानोऽयं यजमानादुत्तरो-
ऽन्तर्वर्तान्करोति व्यावृत्त्यै तस्मादरण्यं प्रजा उप जीवन्ति परि
त्वा गिर्वणो गिर इत्याह यथायजुरेवैतदिन्द्रस्य स्यूरसीन्द्रस्य
ध्रुवमसीत्याहेन्द्रः हि देवतया सदो यम्प्रथमं ग्रन्थिं ग्रन्थीयाद्यत्तं
न विस्रः सयेदमेहेनाध्वर्युः प्र मीयेत तस्मात्स विस्रस्यः॥ (५)

अपहत्यै तस्मात्पितृदेवत्यन्तेनेव नवच्छदि तस्मात्सदः पञ्चदश च॥ [१०]

शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्विविधानं प्राणा उपरवा हविविधानं
खायन्ते तस्माच्छीर्षन्प्राणा अधस्तात्खायन्ते तस्मादधस्ताच्छीर्षः
प्राणा रक्षोहणो वलगुहणो वैष्णवान्खनामीत्याह वैष्णवा
हि देवतयोपरवा असुरा वै निर्यन्तो देवानां प्राणेषु
वलगात्र्यखनन्तान्बाहुमात्रेऽन्विन्दन्तस्माद्बाहुमात्राः खायन्त
इदमहं तं वलगमुद्वपामि (५६)

यं नः समानो यमसमानो निचखानेत्याह द्वौ वाव
पुरुषौ यश्चैव समानो यश्चासमानो यमेवास्मै तौ वलगं
निखनन्तस्तमेवोद्वपति सं तृणति तस्मात्सन्तृण्णा अन्तरतः प्राणा
न सम्भिनन्ति तस्मादसम्भिन्नाः प्राणा अपोऽव नयति तस्मादाद्रा
अन्तरतः प्राणा यवमतीरव नयति (५७)

ऊर्ग्वै यवः प्राणा उपरवाः प्राणेष्वेवोर्जं दधाति बर्हिरव

स्तृणाति तस्माँल्लोमशा अन्तरतः प्राणा आज्येन व्याधायति तेजो
 वा आज्यं प्राणा उपरवाः प्राणेष्वेव तेजो दधाति हनू वा एते
 यज्ञस्य यदधिषवणे न सं तृणत्यसन्तृण्णे हि हनू अथो खलु
 दीर्घसोमे सन्तृद्ये धृत्यै शिरो वा एतद्यज्ञस्य यद्धविर्धानम् (५८)

प्राणा उपरवा हनू अधिषवणे जिह्वा चर्म ग्रावाणो दन्ता
 मुखमाहवनीयो नासिकोत्तरवेदिरुदरः सदो यदा खलु वै जिह्वया
 दध्वधि खादत्यथ मुखं गच्छति यदा मुखं गच्छत्यथोदरं गच्छति
 तस्माँद्धविर्धाने चर्मन्नाधि ग्रावभिरभिषुत्याहवनीये हुत्वा प्रत्यञ्चः
 पुरेत्य सदसि भक्षयन्ति यो वै विराजो यज्ञमुखे दोहं वेदं दुह
 एवैनमियं वै विराद्वस्यै त्वक्कर्मोधोऽधिषवणे स्तना उपरवा ग्रावाणो
 वथ्सा ऋत्विजो दुहन्ति सोमः पयो य एवं वेदं दुह एवैनान्म् (५९)

वपामि यवंमतीरवं नयति हविर्धानमेव त्रयोविंशतिश्च॥ [११]

चात्वालाध्मुवर्गाय यद्वैसर्जनानि वैष्णव्यर्चा पृथिव्यै साध्या इषे त्वेत्यग्निना पर्यग्नि पशोः पशुमालभ्य
 मेदंसा सुचावेकादश॥ [१२] चात्वालाद्देवानुपैति मुञ्चति प्रह्वियमाणाय पर्यग्नि पशुमालभ्य चतुष्पादो
 द्विषष्टिः॥ 62॥ चात्वालात्पशुं दधाति॥